

Yakın Dönem Kentleşme Süreçlerine İlişkin Eleştirel Notlar*

Güven Arif Sargın**

Kentsel mekânları üretebilmenin üç önemli bileşeni vardır: Maddesel niteliklerin (doğal çizgi, eş-yükselti eğrileri, sınır, vb.) bir aradalığı, o kente dair ilk verileri bize iletir ve sanırız, kentin öncül imgesel zenginliği de, bu tür maddesellik(ler) aracılığıyla toplumsal algıdaki yerini alır. İstanbul veya İzmir'i Ankara'dan ayıştıran, her üç yerleşkenin birbirine başat maddesellikleridir. Bir kıyı kenti, deniz ve kara arasında bir sonlanma ve/veya hareket noktası olabilir. Öte yandan, kıyıdan uzaklaşan ve coğrafi merkezi üretmeye yatkın bir başka kentin maddeselliği ise, deniz-kara arasında süregelen çizgisel gönencin ötesinde tanımlanabilir. Burada, biri diğerinden 'görece iyi' bir maddesellikten bahsedilmediğini; tam tersine, sosyal aktör ve kentin maddeselliği arasında, biri diğerinden başkalaşmış, bir tür iletişim ve ona bağlı yapma erkine gönderme yapıldığını söylemek pek de yanıltıcı olmayacaktır. Kentsel üretim ve/veya tüketimin bir diğer bileşeni de, kentin mekânlarını mutlak kılan ve üstyapının araçlarıyla tanımlanıp değerlendirilen; mekânı pazar üzerinden, sosyal aktörler arasında takasa zorlayan algısal bir haritalanmanın kendisidir. Sosyal aktörün kentin coğrafyasını-maddeselliğini dönüştürme adına yürüttüğü her eylem, gerçekte, algısal bir haritalanmaya gereksinim duyar ve bu haritalanma, toplumsal tarihin devinimlerine bağlı bir serüvenle, hem zamansal hem de mekânsal kaymalar gösterebilir. Bir diğer tanımlamayla, algısal haritalama ve haritalar üzerinden

* Bu yazı, 2004-2006 yılları arasında Arkitera Web Sayfasında tartışmaya açılan "Kent Notları" başlıklı denemelerden derlenerek kaleme alınmıştır.

** Doç. Dr., ODTÜ, Mimarlık Bölümü

mekânı elle tutulur-ölçülebilir ve kıyaslanabilir bir nesneye indirgeyebilme becerisi, mekânın hem zamansal hem de politik bağlamını yeniden kurabilmeye doğru orantılıdır. Bağlamsal farklılıklar ise, bizlerin kent-mimarlık tarihinde sıklıkla rastladığımız başkalaşımlara-değişimlere işaret eder; daha da ötesi, gerek kentlerin gerek mimarlığın temsiliyetleri, bu tür bağlamlar aracılığıyla anlaşılabilir veya anlamlı kılınabilir. Sosyal veya maddesel, her türlü mekânın üretiminin, algısal bir haritalanma üzerinden kurulduğunun bilinmesi gerekir: Dolayısıyla, burada öncelikli olarak göz önüne alınması gereken gerçek, ne tür bağlamlar aracılığıyla mekânın üretildiği yeniden-üretildiği ve/veya tüketildiğidir. Yinelemek gerekirse, mekân üzerinden verilmesi gereken “savaşım”, bağlamlar üzerinden yürütülmelidir. Örneğin, endüstriyel kapitalizmle birlikte, bir tür algısal haritayı genel-geçer değerler sistemi gibi sunan ve mekânın nesneliliği aracılığıyla, “değer”in tanımını ve kullanımını meşru kılan bir bağlamın kaçınılmazlığı, bizi, günümüzü yeniden sorgulamaya itelemelidir. Kullanım değerini değil de, artı-değeri bir tür kent üretimi sürecine sokuşturan bu yeni oluşumun, bir tür bağlamın bağlayıcılığıyla etkin kılındığı ve kentin üretiminin, üçüncü bileşeniyle gizil veya değil, bir seri karşılıklı ilişkiye zorlandığının bilinmesi, üstlendiğimiz savaşımın sürekliliğinin sağlanabilmesi adına çok önemlidir.

İşte bu noktada, kentin üretiminin son bileşenini doğru anlamak gerekir; bu, sosyal mekânın kendisidir ve sosyal aktörlerin arasında süregelen toplumsal ilişkilerin hem nesnesi hem de aracıdır. Sosyal mekânın ne olduğu konusundaki düşünsel gönence karşın, üzerinde uzlaşılan konu, bunun “ilişkisel” olduğu ve hem maddesel mekânın dönüşümüne, hem de mutlak mekânın kurgulanması için gerekli algısal haritaların aktörler tarafından kotarılabilmesine doğrudan katkıda bulunduğudır. Sosyal aktörün, dönüştürme adına müdahale ettiği maddesel mekân (coğrafya), gerçekte bir tür toplumsal ilişkiselliğin sonucudur: burada en yalınla en karmaşık olan arasında gezinen, oldukça geniş bir ilişkiselliğin bulunduğu teyit edilmesi gerekir. Örnek vermek gerekirse, bir üst örtüyü temel gereksinimleri için ‘yapan’ bireylerin, planlanmış, ütöpik bir kenti kurmaya, üretmeye yeltenen bireylerden farklı olduğunu düşünmemek gerekir; ne de olsa her iki müdahale de, toplumsal ilişkilere gereksinim duyacaktır. Dolayısıyla burada, ne tür toplumsal ilişkilere bahsettiğimiz, daha önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Algısal haritaları anlatırken örneklediğimiz endüstriyel kapitalizme geri dönmek gerekirse, bir tür üretim süreç ve araçlarına bağlı kılınan kapitalizmin, tanımlanan süreç ve araçlarla bağdaşık ilişkileri de göreve çağırıldığı bilinmektedir. Burada görevlendirilen ilişkiler, hem üretim biçiminin sürdürülebilirliğini sağlamayı, hem de bu sürdürülebilirliğin toplumsallığını yeniden-üretmeyi amaçlar. Diğer bir deyişle, sürdürülebilir kılınan, hem kapitalizm, hem de kapitalizmin istemediği toplumsal ilişkilerin kendisidir. Eğer

toplumsal ilişkilerin, sosyal mekânın yaratımında/üretiminde/tüketiminde asal güç olduğunu ve algısal haritalar aracılığıyla, tüm bu ilişkilerin örtülü bir mecraya itelenerek, sahte bir gerçeklikle yeniden tanımlandığını kabullenirsek, sanırız yukarıda açmaya çalıştığımız savaşım, daha bir anlam kazanacaktır. Kentsel mekânın üretiminin üç bileşeni (maddesel, algısal ve sosyal) üzerine açılımına, ayrıntıda devam etmemiz gerekecek. Burada yinelenmesi gereken soru ise, 'tarihsel olanı, doğal olana indirgeyen kentsel üretim ve bağlamın ötesinde, ona başat yeni algısal haritalar üretebilmek ve bu haritalarla ilintili farklı toplumsal ilişkileri kurabilmek mümkün müdür,' olacaktır.

Sanırız, olasılıkları çoğaltarak başka tür bakma biçimlerini söylemsel de olsa sınınamaya çalışmak, özellikle son yarım yüzyılda takılıp kaldığımız ve bir anlamda kaçınılmaz olduğu varsayımıyla, kayıtsızca yeniden-ürettiğimiz kentsel mekânları/temsiliyetleri, anlamamızı kolaylaştırıcı bir mecraya bizleri iteleyebilir. Yukarıda uzun uzadıya kentsel mekânların bileşenlerini betimlemeye çalışırken, mekânın, kullanım değeri ve artı-değeri arasındaki gel-gitlere takılıp kaldığını söylemiş; mekânın alınıp satılır, salt tüketime hazır bir "meta"ya indirgenebilmesi sürecini, kapitalizmin yerleşik bir düzeneğe sığdırdığı algısal haritalamanın bir sonucu olduğunu belirtmiştik. Burada bizim için daha da önemli olan, sosyal aktörler arasında takasa zorlanan mekânın kendisi ve takasın mecrası olarak adlandırdığımız pazarın biçimlenişi, gücü ve bağlamsal etkileşimidir. Bir diğer deyişle, kullanım değeri ve artı-değer arasındaki kaymalar, pazarın takas bağımlı arsız istencinden öte bir şey değildir; mekân takasa zorlandığı oranda, kullanım değerini yitirerek, artı-değere uzanan bir tür "yapmacık", kurgulandırılmış toplumsal doğallığa itelenir. Tartıştığımız sorun alanını biraz daha irdelemek gerekirse, "değer" in ne olduğu ve nesnenin nasıl değer edindiği üzerine de yorum yapmamız anlamlı olabilir. En yalın haliyle değer'in karşılığı "emek" olmalıdır; ancak, kullanım değerinden artı-değere uzanan çok katmanlı takas sürecinde, emeğin yerini, ölçülebilir bir simge sistemine terk ettiği görülecektir. Sosyal aktörler arasında, yazılı veya değil, bir tür uzlaşma üzerinden geçerliliği sorgulanmayan bu simge sistemi ve onu üstlenmiş nesne, mekânın alınıp satılabilir bir "şeye" indirgenmesindeki son "mutabakat" alanıdır. Kapitalizmin son devresinde, kaçınılmaz bir üstünlüğü olduğu teyit edilen ve uluslararası pazarda dolaşımı meşru kılınan bu simge sistemi (bir diğer deyişle, para), mekânın maddesel ve sosyal bileşenlerini adeta göz ardı eden bir süreci de katıksız meşru kılmaktadır. Mübeccel Kıray'ın (1988) çok daha önceleri dile getirdiği bu kaçınılmaz ilişkisellik, kapitalizmin doğal kılınmasına bağlı bir söylemi kentsel mekân için de geçerli bir akçeymişcesine sosyal aktörlere sunar. Hiç şüphesiz ki, simge sistemlerinin pazarda etkin kılınabilmesi ve mekânın nesneleştirilebilmesi için, meşruiyeti sorgulanmayan düzeneğin içselleştirdiği

eylem alanları ve taktikleri anlamak gerekir: kent bilimcilerin üzerinde ısrarla durduğu toprak (land: arazi, alan, vatan, ülke, vb.) ve arazi-kullanımı (land-use: sanayi, işyeri, konut, eğlence, vb.), gerek mekânın maddesel niteliğinin ölçülebilir kılınması, gerek mekânın 'işlev' aracılığıyla üstlendiği temsiliyetlerin geçerlilik kazanabilmesi için, zorunlu olan iki eylem alanıdır. Bu eylem alanları içerisinde, farklı taktiklerin kullanılması, toprağın, kullanım değerine başat değerler edinebilmesi için kaçınılmazdır. Ne de olsa salt kullanım değeri üzerinden yapılacak bir takas, kentsoylunun varsıllığı önündeki en önemli engellerden bir tanesidir ve süratle bu sürecin başka mecralara itelenmesi gerekir. Üstelik bu itelemenin tarihselliği, ideolojik araçlarla gizlenmeli, saptırılmalı ve yukarıda değindiğimiz biçimiyle, toplumsal kurgulamalar aracılığıyla doğallaştırılmalıdır. İşte tam bu noktada, artı-değere yüklenen ve belki de son çeyreğin en önemli sorun alanlarından bir tanesi olarak kabul edilen ikincil simge sistemlerinin niteliği sorgulanmalıdır. Artı-değere eklenen ve tüketimin bir tür yansıması olarak benimsenen işaret-değeri (sign-value), sosyal aktörler arasındaki uzlaşmanın son kertesidir ve sosyal parçalanmayı/ayırıştırılmayı/başkalaştırmayı, maddesel bir ortamda meşru bir düzeneğe çeken yeni bir değer sistemiymişcesine, kapitalist örüntü içerisindeki yerini sorunsuz bir biçimde alır. Sosyal aktörler arasında takasa zorlanan "şey" artık, nesnenin kendisi olduğu kadar nesneye bindirilmiş işaretlerin de "yekünüdür". Satın alıp, tükettiğimiz "şey", kendisine atfedilen artı-değer ve ona takılı bütün işaretlerin kendisidir. Bütün bunlar, bizim bir açmaza doğru sürüklendiğimiz habercisi olabilir; ancak, kaçış noktalarının bilinmesi, açmazın aşılabilirliğini de muhtulayabilir. Dolayısıyla burada yöneltilmesi gereken soru, doğal gibi görünenin yeniden tarihsel kılınmasına ilişkin olmalıdır: bu tür bir sorunun itici gücü de, sanırız, egemen düzeneğin anlaşılmasını, çözümlenmesini gerektirir. Birincil sorunumuzla ilintili olan ve bize göre önemi yadsınmaz ikinci soru da, artı-değerin yeniden kullanım değerine dönüştürülüp dönüştürülemezliği üzerinedir. Bunun tümüyle olasılığını savlamak yanıltıcıdır; ancak olasılıkların araştırılması bir gerekliliktir ve özellikle Türkiye örneklerine dönerek, hem açmazın kendisi, hem de açmaza yönelik kaçış alanları sınanmaya çalışılmalıdır.

Özelde Ankara ve İstanbul olmak üzere, bütün büyük kentlerimizin yeni bir siyasi, idari ve hukuki kıskaca sürüklendiğini savlamak, sanırız, kahince bir davranış olmasa gerek.¹ Yakın zamanda kentsel dönüşüm yasası bağlamında yerel yönetimlerin kısır siyasasına terk edilen kentlerimizin geleceği, yukarıda kısmen açmaya çalıştığımız sorun alanlarını örneklemesi açısından önemli gibi duruyor:

1 Ankara'da yürürlüğe giren, Esenboğa Protokol Yolu Kentsel Dönüşüm Projesi dahil, sayısız projenin yerel yönetimce uygulama aşamasına geldiği bir dönemde, Ankara 10. İdare Mahkemesi'nin, Mamak Hatip Çayı Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi için verdiği yürütmeyi durdurma kararı, bizi doğrulayacak niteliktedir.

Birincisi, kullanım değeri ve artı-değer arasındaki gerilim aracılığıyla, mülkiyet üzerinden rant edinimini öncelikli gören kapitalist sistemin sürdürülebilir bir mecraya sistemli bir biçimde itelenmesi; ikincisi ise, tarihselliği yadsınamaz bütün bu sürecin doğal bir “gelişmiş”cesine söylemsel güç edinimi. Daha önce de değindiğimiz gibi, artı-değeri cepheye süren kapitalist, emeğin değerini ölçülebilir, dolayısıyla denetlenebilir bir sürecin parçası olarak değerlendirir ve emek, alınıp satılan, takas edilen, pazarda sayısallaştırılabilen işaretlere indirgenir. Bu tür indirgemeci bir ekonomik yapılanmanın meşruiyeti ise, bizi ikinci önemli soruna yöneltir: Toplumsal devinimlere bağlı, sosyal güçler aracılığıyla şekillendirilen ve her şeyden öte, tarihselliği olan bütün bu gelişmeler, “hayat-ı hakikat” olarak kamunun bilgisine sunulur. Burada ayırdına varılması gereken şeyin, tarihsel olanın doğal olana kaydırılması süresince, sosyal bağlamın ve kültürel ortamların biçimlendirilmesi yönündeki büyük siyasi istenç ve bu istenci işlevsel kılmaya yönelik düzeneğin kendisidir. Kısacası, sıradan kentlinin bilgisi dahilinde olan, toprak ediniminden elde edilen artı-değerin meşruiyeti ve bunun doğal bir oluşumun ürünü sayıldığıdır.

Kente ilişkin büyük ölçekli tasarrufları, salt büyükşehir belediyelerinin yetkesine devreden “kentsel dönüşüm yasası”nı bu açıdan okumak olasıdır: Kentsel alanların değer edinimini denetleyen akılcı araç ve bu araçları işletecek aktörlerin noksanlığı, kapitalist düzeneğin insafına terk edilmiş bir değer üretimine yol açacaktır. Burada söz konusu edilenin, sermayedarın istenciyle biçimlenmiş ve mülkiyete dayalı bir artı-değer edinimi olduğunun bilinmesi gerekir. Üstelik, mülkiyet esaslı bir düzeneğin meşruiyeti ise sorgusuz kabul görmektedir. Bir diğer deyişle, bütün bu süreç içerisinde gerek yerel yönetici erk, gerekse bu sürecin oluşumuna katkıda bulunan sosyal aktörler, mülkiyet üzerinden edinilen artı-değeri kazanılmış bir “hak” kabul ederek, bireysel mülkiyeti kutsayan bir söylemi üretmekten geri kalmaz. Gerçekte, kamu yararından çok bireysel mülkiyet hakkını savunan bütün bu söylemlerde, bir tür iktidar arayışının izlerini yakalamak olasıdır. Gerçekte Lefebvre’in de değindiği gibi, kapitalist düzende, iktidar ve mevcut mülkiyet ilişkileri arasında açık bir mücadele söz konusudur: hiç şüphesiz ki, iktidarın gücü mülkiyet edinimiyle doğru orantılıdır (1991).

İşte bu noktada, mülkiyetin önemli bir vasfına, mekânsallaşabilme gizilgücüne özellikle değinmek gerekir. Sol yazın alanında üzerinde uzlaşılan şey, kapitalizmin hayatta kalabilmesi için gerekli toplumsal üretim ilişkilerinin, sürekliliği olan bir ortamda yeniden üretimi üzerinedir. Yeniden üretimin ise mekan aracılığıyla olduğunu koşulsuz kabul etmek gerekir. Lefebvre’in de ısrarla tartıştığı gibi, kapitalizm mekana yerleşerek ve mekanı üreterek kendisini değişen koşullar altında sürdürülebilir kılar. Bu tür bir bakma biçimiyle yorumlandığında, “ailenin

yeniden üretimi (biyolojik)” ve “işgücünün yeniden üretimi” kadar, “üretimin toplumsal ilişkilerinin yeniden üretimi”nin de önemli olduğunun teyit edilmesi bir gerekliliktir. Kent, eninde sonunda, üretimin toplumsal ilişkilerinin yeniden üretiminin yığılma noktasıdır. Dolayısıyla kapitalist toplumsal örgütlenme, kendisini yeniden üretecek bir mekansallaşmayı göreve çağırır ve kenti kapitalist gelişmenin öznesi konumuna indirger.

Kapitalist toplumsal örgütlenmeyi sürdüren bir siyasanın, ne denli özgürleştirici bir mekansallaşmayı işlevsel kılacağı burada sorgulanmalıdır. Kentsel dönüşüm adına, soyut bir düzleme taşınan değer edinimini, tasarlanan mülkiyet ilişkileri aracılığıyla meşru kılan bütün operasyonların, eninde sonunda, yukarıda betimlediğimiz kapitalizmin sürekliliğini sağlayan manevralar olduğunun bilinmesi gerekir. Dolayısıyla burada, kentin, soyut mekan tasavvurlarının egemenliğinden kurtarıcı, bir başka siyasi mecraya itelenmesi söz konusu olmalıdır. Bir diğer deyişle, hem yerel ve merkezi iktidarın hem de kapitalist üretim biçiminin hegemonyasını kırıcı ütopyalara ve bu ütopyaları gündelik hayata indirgeyecek stratejilere gereksinim vardır (Gottdiener, 2001: 248-69). Bunun köktenci ve biraz da cesur bir beklenti olduğunu burada belirtelim; ancak, Lefebvre’in özgün söyleminin de, bu çerçevede anlam kazandığını yineleyelim (1991). O’na göre birincil ödev, mülkiyet ilişkilerinin kapitalist düzeneğin sürdürülebilirliğindeki etkin rolünün kavranması ve gündelik hayatın, mekanın kökten dönüşümüyle doğrudan ilintili olduğunun teyit edilmesidir. İşte tam bu noktada mekanın, merkeze yerleşik iktidardan koparılarak, denetim altına alınması gerekir. Mekanın denetimi, öncelikle mülkiyet ilişkilerinin denetimini zorunlu kılar. Ancak burada istenilen şey, salt mevcut durumun betimlenmesinden öte, neyin olanaklı olduğunun ortaya konmasıdır ve ileriye yönelik olası tasarımlar aracılığıyla, bütün mülkiyet ilişkilerinin, bir anlamda, ters yüz edilmesi gerekir. Ters yüz edilme süresince, farklı stratejilerin gündeme gelmesi ise kaçınılmazdır.

Kentsel dönüşüme ilişkin ütopya ve stratejilere sonraki yazılarımızda değinebiliriz; bununla birlikte bu noktada, hem eşitlikçi ve özgürleştirici, hem de ahlaki bir sorumlulukla karşı karşıya kaldığımızı özellikle belirterek, ‘notlarımıza’ devam edelim. Kentsel dönüşüm yasası bağlamında, gerçekte gereksinim duyulan devrimci bir praksisin kendisi olmalıdır. Dolayısıyla varlıkbilimsel açıklamalar yerine, siyasetin merkezine yerleşmiş mekansallaşmaları eylemsel kılabilecek ütopya ve stratejilere ilişkin arayışların, gündemimizi işgal etmesi gerekmektedir. Bu noktada anımsatmak gerekir ki, kapitalist egemenliği eleştirerek, mekanın gerçek sahiplerince (kitleler) kullanılmasını/uygunlaştırılmasını örgütleyen devrimci praksisin nasıl olması yönündeki açıklama ve öğütler, sol yazın alanında çeşitlilik gösterir. Ancak, yukarıda sözünü ettiğimiz bağlamın sürekliliği adına,

yolumuza Lefebvre'in öngörüsüyle devam edelim (1991): O'na göre, köktenci bir eylemin özgülleştirici olabilmesi için, sınıfsal niteliğe haiz mekansal bir bileşene gereksinim vardır. Her ne kadar daha sonraki yazılarında, sınıfbilinci ve çatışmasına atfedilen köktenci eylem yerini, "uygunlaştırmaya" (appropriation) bıraksa da, burada sözü edilenin, mekanın kullanım değeri ve artı-değeri arasındaki gel-gitleri üzerine olduğu bilinmelidir. Bir diğer deyişle, kullanım değeri ve soyutlaştırma (planlama ve tasarım) sonrası elde edilen artı-değer arasındaki gerilim, mekanın kullanım değerinin yeniden edinimiyle giderilebilecektir. Tarihsel bir çerçevede bakıldığında, yeniden edinimin çoğu zaman merkezi otoritenin sorumluluğunda olduğu bilinmektedir. Sovyetler Birliği örneğinde olduğu gibi, üretim araçlarının toplumsallaştırılması, öznenin egemen ilişkilerin baskısından kurtarılabilmesi ve mekanın kullanım değerinin yeniden edinimi için bir tür çıkış noktası olarak görülebilir; öte yandan bunun yeterli olmadığı ve kamusal olmakla birlikte insancıl sonuçlar üretmediği de değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Lefebvre' göre, devrimci praksisin (ütopyanın) özünde, hem toplumsallığı, kamuyu hem de bireyi ön plana taşıyan insancıl bir stratejinin yer alması gerekmektedir. Sanırız burada sözü edilen insancıl planlama/tasarımın başarısı, "gündelik hayat" ve ona bağlı sosyal aktörlerin anlaşılabilirliğini de gerekli kılmaktadır.

Keskinok'un çevirisiyle, "Lefebvre'in mekan kuramı, bir tasarı, bir kurtuluş stratejisi" önermektedir (Gottdiener, 2001:263). Öte yandan burada sözü edilen strateji, sınıfsal bir açıklamayı tamamiyle red etmemekle birlikte, sınıf mücadelesinin çok ötesindedir ve "gündelik hayatın" derinliklerine inerek, köktenci düşünmeyi ön koşul olarak gören mekansal üretimin olasılıklarını keşfetmeyi önerir. Bu noktada bir çok yazarın, özetlenen önermeye kuşkuyla baktığı bilinmektedir; özellikle gündelik hayatın dinamiklerinden hareketle, ne tür bir mekansallaşmayla karşılaşacağımızın bilinmezliği, sol düşün alanındaki karşıtlık ve çatışmaların da özünü oluşturmaktadır. Sanırız, mekanın uygunlaştırma yoluyla ele geçirilmesi (geçici yerleşmeler, noktasal isyanlar) ve kapitalist üretimin mekansallaşmasına karşı sürdürülen toplu dirençler (gecekondu isyanları, yenileme ve imar hareketlerine karşı örgütlenen, yasal veya değil, bireysel ve toplu duruşlar, çevreci başkaldırıları vb.) üzerine son 20 yıldır yürütülen çalışmalar, Lefebvre'in devrimci praksisin elemanlarını açıklarken boş bıraktığı geniş bir alanı doldurmaya yöneliktir.

Köktenci bir el koyma veya direncin olasılıkları bağlamında sürdürülen kuramsal keşiflerin önemli olduğunu düşünüyoruz; öte yandan, yukarıda Lefebvre'e dayanarak özetlemeye çalıştığımız iki temel soruna geri dönerek, devrimci praksisin niteliğini yeniden değerlendirmeye almalıyız. Devrimci praksise göre birinci temel sorun, genel geçer mülkiyet ilişkilerinin yarattığı ve

önlenemez olduğu düşünölen “mekan fetişizminin” kendisidir. Bu konuda gerek siyasi otoritenin gerekse yerel iradenin, mülkiyet üzerinden yürütölen tartışmaları, toplumsal, kamusal değeri olan bir mecraya taşınması beklenmelidir. Bütün bunlara karşın, Türkiye’de cepheye sürölen tüm siyasi araç ve operasyonların, kamusal tanıma denk düşmeyecek bir nitelik içerdiği görölmektedir. Bir diğeri deyişle, beklentilerimizi boşa çıkarırcasına gündelik siyasi oyunlar, geçici çözümler içeren paketler “ihtiva ederek” gündemi biteviye işgal etmektedir. Tüm bu paketlerin içerisinde ise, doğal bir hak olduğu savlanan bireysel mülkiyeti ön plana taşıyan siyasi bir söylem söz konusudur ve bu söylem, toprağın sürekli el değışimini istemleyen bir biçimde ustalıkla önümüze sürölmektedir. Örneğlerin sayısını arttırmak olasıdır, ancak en yakın ve bildik olandan başlarsak, yakın dönemde gündeme taşınan bir “İstanbul projesi”, anlatımımızı kolaylaştırmak adına, adeta “biçilmiş bir kaftan” gibi durmaktadır: İstanbul’un su havzasına, meşru olmayan yollarla ve kamu kaynakları kullanılarak yapılan, üstelik tüketim kültürünü sonuna kadar sömüren bir tür kentsoylu eğlence mekanının açılışı sırasında dillenen siyasi otoritenin söylemi, Lefebvre’in bütün öngörülerini doğrular biçimdedir. “10 liralık arazinin yeni yapılan eğlence alanıyla 1000 liraya satılacağını, 1 milyon dolarlık konutların inşa edilmesiyle de, bölgenin varsıllaşacağını” bir emlakçı kimliğiyle muştulayan siyasi otoritenin, kapitalizmin istemediği mekan fetişizminin bekçiliğine soyunduğunu savlamak, sanırız aşırı kaçmayacaktır. Siyasi otoritenin üstlendiği bu tür bir söylemin, dolayısıyla, benzer beklentilerle birlikte diğeri büyük kentlerimize “sirayet” etmesi kaçınılmazdır. Örneğın, Başkent Ankara’da birden fazla yürütölen (planlanan) kentsel dönüşüm projelerinin (Ulus Tarihi Kent Merkezi Projesi dahil), mevcut çerçevede ne tür bir mekansal praksis üreteceği, adeta kesinleşmiş bir yargı gibidir: Gecekondu ve sözüm ona mimari niteliği olmayan kimi yapıların (Ulus İşhanı, vb.) yıkılmasıyla elde edilen yeni alışveriş alanlarının (shopping malls) değeri, pazarın denetimi, güvencesi altındadır ve proje alanlarındaki kullanım ve artı-değer arasındaki gerilim, kent yoksulunu yalnızlığa itelerken, yeni bir tür varsıl kentsoylunun da türemesine yol açacaktır.

Bu noktada, ikinci temel ve son soruna değinmeliyiz: Toplumsallığı ön plana taşıyan ancak insanı merkez alan bir örgütlenmeyi istemleyen devrimci praksis nasıl tasarlanmalı ve işlevsel kılınmalıdır? Sanırız burada yapılması gereken, mevcut siyasi tercihin tersine çevrilerek, kamuyu temsil eden merkezi otoritenin (devletin) yeniden güçlendirilmesi ve yerel iradelerce yürütölen projelerin kamu yararına denetim altına alınmasıdır. Mevcut düzenek içerisinde, kapitalist üretim biçiminin özünü oluşturan taşınmaz mal mülkiyet ilişkilerinin kamu yararına yeniden tanımlanması, gerekiyorsa dönüştürölmesi, merkezi otoritenin denetleyici sorumluluğuna bırakılmalıdır. Ancak, yukarıda değindiğimiz ve

Lefebvre'in de üstünde durduğu gibi, Sovyetler Birliği benzeri yapılanmalarda görülen yanılsamaların nasıl giderileceğinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Sanırız burada çözümleyici süreç, gündelik hayatın dinamiklerini, planlama ve tasarım süreci içine alan; dolayısıyla, kentsoylu sermayedarın kitlesel tüketime yönelik tasarımlarını, gündelik hayatın içine ergimiş sosyal aktörlerin (sıradan insan) gereksinimleri, talepleri ve özlemleri doğrultusunda kırmaya çalışan bir yapılanmayla olası. Burada sözü edilen şey, sıradan insanın bireysel çıkış ve kitlesel örgütlenmeyle elde ettiği söylemsel gücün dikkate alınması ve kamu yararına bu 'sözün' planlama ve tasarım sürecine 'dahil' edilmesidir. Tüm bunlara karşın, bu 'sözün' karşılığının salt katılımcılığa denk düştüğünü savlamak, sanırız, Lefebvre'in öngörülerini hafife almak olacaktır. Çünkü salt katılımcılığın kendisi değil, bu sürecin siyasi oluşumu, devrimci bir mekansal praksisin elde edinimini olası ve meşru kılacaktır. Kısacası, mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanan sorunların, kapitalizmin araçlarıyla çözüme ulaştırılabilmesi boş bir hayalden öte değildir ve yakın gelecekte, yukarıda betimlediğimiz yoksul-varsıl ayrışmasının keskinleşmesi kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Castells, Manuel (1980), *The Urban Question; A Marxist Approach*, Massachusetts: The MIT Press.
- Gottdiener, Mark (2001) "Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru". *Praksis: Kent ve Kapitalizm*, (Çev) Ç. Keskinok, ODTÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, s. 248-69.
- Gottdiener, Mark (1985), *The Social Production of Urban Space*, Austin: The University of Texas Press.
- Hardt, Michael and Negri, Antonio (2001), *Empire*, Harvard: Harvard University Press.
- Harvey, David (1996), *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Harvey, David (1973), *Social Justice and the City*, Oxford: Basil Blackwell.
- Holton, R. J. (1986), *Cities, Capitalism and Civilization*, London: Allen and Unwin.
- Jameson, Fredric (1999), *Postmodernism; or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, Durham: Duke University Press.
- Katznelson, Ira (1993), *Marxism and the City*, London: Clarendon Press.
- Keskinok, Çağatay (1997), *State and the (Re)production of Urban Space*, Ankara: METU Faculty of Architecture Press.
- Kıray, Mübeccel (1998), *Kentleşme Yazıları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lefebvre, Henri (1996), *Writing on Cities*, London and New York: Blackwell Publishers.

Lefebvre, Henri (1991), *The Production of Space*, Oxford and Cambridge: Blackwell.

Sassen, Saskia (2000), *Cities in a World Economy*, New York Pine Forge Press.